

ЛЕКСЕМА «ВОЛОНТЕР»: СТРУКТУРА ЗНАЧЕННЯ ЗА ЛЕКСИКОГРАФІЧНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ

Статтю присвячено аналізу лексикографічних джерел, теоретичних наукових розвідок і визначенню лексичного значення лексики «волонтер», що набула певних трансформацій в українській лінгвоментальності. Представлено аналіз словникових дефініцій, що узагальнено в семантичному полі лексики «волонтер». Проаналізовано тлумачні словники української мови за останні 50 років і термінологічні словники.

Ключові слова: лексема, лексичне значення, лінгвоментальність, благодійність, волонтер.

Постановка проблеми. Дослідження історичного аспекту розвитку волонтерської діяльності свідчить про те, що для України це явище не є новим, адже підґрунтям для розвитку волонтерства були милосердя, благодійність, альтруїзм, гуманізм, небайдужість до сторонніх проблем, які були здавна притаманні українцям. Проте загалом до 2014 року волонтерський рух в Україні розвивався досить слабо порівняно з іншими країнами світу. Згідно з рейтингом WorldGivingIndex, у 2010 році Україна займала лише 150 місце (тільки 5 % населення було залучено до волонтерської роботи). Але Революція Гідності, анексія Криму та війна на Донбасі все змінили. Основним напрямом діяльності волонтерів у 2014 році стала допомога українській армії та пораненим – цим займалися 70 % волонтерів. Наразі виникла потреба у визначенні семантичного наповнення й трансформацій значення лексики «волонтер» в українській мові.

Ступінь розроблення проблеми в науці. Волонтерська діяльність як інститут громадянського суспільства є предметом наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних учених, таких як М. Бітман, О. Гордилова, М. Кабелкова, Т. Керц, Д. Уілкінсон та ін. Питання щодо волонтерської діяльності та окремих аспектів державної політики у цій сфері розглядали українські та зарубіжні дослідники, такі як І. Білич, Я. Буздуган, Н. Гарфлетт, Н. Івченко, Т. Лях, Н. Оккенден, К. Сидоренко, Р. Хатчисон та ін. Багаторічний досвід волонтерства проаналізовано в роботах науковців З. Бондаренко, Р. Вайноли, А. Капської, О. Караман, Н. Комарової, В. Кратінової, Н. Ларіонової, А. Пауела, Д. Сміта, О. Песоцької, С. Харченко та ін.

Мета дослідження – проаналізувати словникові дефініції лексики «волонтер» у тлумачних і термінологічних лексикографічних джерел і окреслити основні зміни у структурі лексичного значення, що виникли в останні роки.

Предмет дослідження – лексичне значення слова «волонтер», **об’єкт** дослідження – лексикографічні дефініції.

Виклад основного дослідження. Базовим терміном, тобто таким, що лежить в основі всього понятійно-термінологічного апарату державного управління у сфері волонтерської діяльності, є термін «волонтер». У французькій мові слово «волонтер» почало використовуватися з 1606 р. і означало людей, які добровільно стали солдатами, та тих, хто служив у різних підрозділах. Отже, можна припустити його давніше походження з латинської. Волонтер (від лат. “voluntarius” – воля, бажання, від англ. “voluntary” – добровільний, доброволець, йти добровільно) – це особа, яка за власним бажанням допомагає іншим. У світовій практиці найголовнішою ознакою волонтерства є те, що

волонтер частину свого вільного (особистого) часу, сил, енергії, знань, досвіду добровільно (без примусу та вказівок «згори») витрачає на здійснення діяльності, яка є корисною людям і суспільству загалом. Розглянемо підходи до розуміння сутності поняття «волонтер» в різних лексикографічних джерелах.

За тлумачними слониками лексеми «волонтер» має такі дефініції.

В 11-томного словнику української мови, перший том якого датований 1970 роком, наведено таке визначення лексеми «волонтер»: ВОЛОНТÉР, а, чол., заст. Той, хто став на військову службу за власним бажанням; доброволець [9, I, 730]. Відзначимо наявність позначки «застаріле» і семантичний зв'язок з військовою службою. Семантична структура охоплює ядерну частину (суб'єкт дії – той, хто встав) і периферію (військова служба, добровільність). Не випадково ілюстративний матеріал до дефініції має історичний характер. Проте тут ближня периферія стосується військової служби, а дальня – добровільності цих дій суб'єкта. Таку ж дефініцію спостерігаємо у Словнику іншомовних термінів

О.С. Мельничука: Волонтéр(франц. volontaire, від лат. voluntarius – доброволець) – особа, що добровільно вступила на військову службу; доброволець [7]. У «Великому тлумачному словнику української мови; дефініція майже не змінилася: Волонтер. – Той, хто став на військову або іншу державну службу за власним бажанням; доброволець [2]. Єдина відмінність полягає у додаванні державної служби до військової.

Проте в Словнику української мови в 20 томах представлено вже не одне значення лексеми, а два :ВОЛОНТÉР, а, ч. 1. Той, хто вступив на військову службу за власним бажанням; доброволець (у 1 знач.). 2. Той, хто добровільно бере участь у якійсь соціально важливій справі (перев. новій, важкій чи небезпечній для життя); доброволець (у 2 знач.). // Особа, яка за власним бажанням допомагає іншим; помічник (у 1 знач.) [10]. Перше значення повністю дублює відоме з СУМ–11, а друге представляє розширення семантики: з'явилася не тільки фіксація іншої сфери діяльності, крім військової справи (соціально важлива справа), а й вказівки на те, що особа є помічником, який допомагає іншим за власним бажанням. Тут фіксуємо появу нових компонентів значення: *допомога, важливий, соціальний*. Саме така трансформація значення відбулася з лексемою за 50 років.Цю ж тенденцію засвідчено в додаткових томах «Словника української мови», що вийшли в 1917 році. Тут представлено друге значення лексеми, відсутнє в основному виданні: «1. Перен. Той, хто добровільно бере участь у будь-якій справі» [8, 184].

За іншими джерелами термін «волонтер» зафіксований у законодавстві України. Згідно із Законом України «Про волонтерську діяльність»: волонтер – фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги [6]. При цьому відсутнє тлумачення волонтера як особи, що має відношення до військової служби, а актуалізовано семантику добровільності дій цієї особи й семантичний компонент «допомога».

У різних термінологічних словниках представлено такі дефініції: Волонтери – це «найактивніші представники різних груп населення, які бажають своєю працею та участю надати дієву підтримку в становленні демократії в Україні, зробити конкретний внесок у поліпшення становища маргінальних груп чи в розвиток соціальної і культурної сфер» [4, 13]; волонтер – це «фізична особа, яка у свій вільний час організовано, системно, добровільно та усвідомлено застосовую вчасні знання, уміння та навички задля суспільної користі, не отримуючи за це фінансової винагороди» [3, 111]; волонтер – людина, яка «добровільно надає безоплатну соціальну допомогу та послуги інвалідам, хворим особам та

соціальним групам, що опинилися в складній життєвій ситуації, називають волонтером» [5, 12]. Як бачимо з наведених дефініцій, ядерним компонентом лексичного значення залишається «суб'єкт дії», «людина», «особа», а ближня периферія охоплює семантику «допомога», «благодійність», «безоплатність», тоді як дальня периферія – семантику «адресат дії», «знаряддя дії».

3. Бондаренко за результатами проведеного аналізу сутності поняття «волонтерство» підсумувала, що це поняття вітчизняними та зарубіжними науковцями ототожнюється із поняттям «добровільна діяльність» та тлумачиться як: благодійність, що здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної платні, просування по службі, заради добробуту й процвітання спільнот і суспільства загалом; добровільницька діяльність, заснована на ідеях безкорисливого служіння гуманним ідеалам людства, не маючи цілей отримання прибутку, одержання оплати чи кар'єрного зросту; отримання всебічного задоволення особистих і соціальних потреб шляхом надання допомоги іншим людям; волонтер – доброволець, громадянин, що бере участь у вирішенні соціально значущих проблем у формі безоплатної праці; основа функціонування громадських організацій, форма громадянської активності населення; національна ідею милосердя та благодійності [1, 148].

Висновки. Порівнюючи дефініції тлумачних словників, довідників, термінологічних словників і визначень науковців, зазначимо, що лексема повернулася до активного вжитку: застарілим лишилося значення, пов'язане з військовою службою. До ближньої периферії, крім семантики добровільності, додалася семантика допомоги. Крім того, розширилися сфери діяльності зазначеного суб'єкта. Такі зміни зумовлені, на нашу думку, екстралінгвальними причинами, зокрема подіями Революції Гідності та військової агресії Росії проти України.

Список використаної літератури

1. Бондаренко З. П. Організація волонтерської роботи майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого навчального закладу: дис. канд. пед. наук: 13.00.05. Київ, 2008. 247 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Укладач В. Бусел. Київ, Ірпінь: Перун, 2009. 1736 с.
3. Голуб В.Л. Державне визнання волонтерської діяльності як чинник розвитку взаємовідносин держави та суспільства. *Теорія та практика державного управління*. 2014. Вип. 4 (47). С. 110–118.
4. Дейчаківський М. Роль громадських організацій в Україні. *Громада*. 1995. № 3. С. 10–15.
5. Зверева І., Лактіонова Г. Волонтерство в соціально-педагогічній діяльності. Київ: Науковий світ, 2001. 129 с.
6. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 р. № 3236-IV / URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>
7. Словник іншомовних слів. За ред. О. С. Мельничука. Київ: Українська радянська енциклопедія, 1974. 776 с.
8. Словник української мови: в 11 томах. Додатковий том: У 2-х книгах. Кн. 1.А–Л. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 556 с.
9. Словник української мови: в 11 томах. Київ: Наукова думка, 1970–1980.
10. Словник української мови: в 20 томах. Т. 3: ВІДСТАВАННЯ — ГУРАЛЬНЯ. Наук. ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Наукова думка, 2012. 976 с.